

BULGAR ve POMAK*

Celal Nuri **

Çev. /Akt. : Muhammet KEMALOĞLU*

Öz

Pomaklar'ın menşei konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bulgarlar Bulgar olduklarını, Yunanlılar ise en eski Yunanlılar olduklarını iddia etmektedirler. Ancak Pomaklar kendilerinin Türk olduklarını söylemektedirler. Pomak Türkleri, XI. asırda anayurtları Orta Asya'yı terk ederek, Ukrayna ve Romanya üzerinden Bulgaristan'a gelen Kuman-Kıpçak Türklerinin torunları olan Pomaklar ilk olarak Bulgaristan'ın Tuna Boyu ve Dobruca bölgelerine, daha sonra güneye inerek Rodoplar ve Makedonya'nın doğu kesimlerine yerleşmişlerdir. Bugün ağırlıklı olarak Rodoplar ve Pirin bölgelerinde ikamet etmekte olan Pomak Türkleri bunun dışında Bulgaristan'ın kuzeyindeki Lofça, Plevne, Teteven; Orta Bulgaristan'da Filibe vilâyetlerinde küçük gruplar hâlinde yaşamaktadırlar. Pomak Türklerinin kökeni ve tarihi geçmişi ile ilgili olarak bugüne kadar İngiliz arşiv belgeleri de dahil olmak üzere yapılan incelemeler; Pomakların gerçekte XI. yüzyılda Balkanlara geldiklerini, daha sonra dinlerini terk ederek, Müslümanlığı benimsediklerini ve zaman içerisinde Osmanlılarla kaynaştıklarını ortaya koymaktadır. Bu makalede ise Cemal Nuri İleri Bulgar'lar ve Pomak'lar konusunda 1918'lerdeki bilgilerle konuyu ele almıştır.

*İstanbul, 1336-1918, Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası, Cilt: IV, Sayı: 80, Sayfa: 909-913. Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, 1916 yılında Celal Nuri (İleri) tarafından İstanbul' da yayınlanan haftalık siyasi ve edebi dergidir. Giridli Ahmed' in müdürlüğünü yaptığı gazete 4 Kasım 1916 - 8 Mart 1919 tarihleri arasında 110 sayı çıkmıştır. Türkçülük ve İslamcılık politikası çerçevesinde yayın yapan dergi, pek çok yazarın tarih, askeri tarih, siyaset, edebiyat ve eğitim konularındaki yazılarından ve çevirilerinden oluşmaktaydı. Dergide yazan yazarlar arasında Cemal Nuri İleri, Mehmet Emin Yurdakul, Faik Ali Ozansoy, İsmail Hami Danişmend, Samipaşazade Sezai, Abdülhak Hamit Tarhan, Ahmet Refik Altınay, Cenap Şahabettin, Süleyman Nesib, Vedat Örfi Bengü, Süleyman Nafiz, Ali Ekrem Bolayır, Müftüoğlu Ahmed Hikmet, Faruk Nafiz Çamlıbel, Şükufe Nihal Başar, Rıza Tevfik Bölükbaşı ve Hasan Enver Paşa bulunmuştur.

** (15 Ağustos 1881, Gelibolu-2 Kasım 1938, İstanbul).Osmanlı Meclis-i Ayan üyeliği, mutasarrıflık ve valilik görevlerinde bulunmuş Mustafa Nuri Efendinin oğludur. Galatasaray mektebini bitirdikten sonra hukuk fakültesiyle üniversite öğrenimine devam etmiştir. II. Meşrutiyetin ilânından sonra gazetecilik mesleğine atılan yazar, çeşitli gazete ve dergilerde yazılarını yayınlamıştır. son Osmanlı Meclisinde ve TBMM'de dört dönem milletvekilliği yapmıştır.

*TRT Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Turan Güneş Bulvarı, 06109, Or-An, Ankara, muhammetkemaloglu@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Pomaklar, Menşei, Bulgarlar, Yunanlılar, Kuman-Kıpçak Türkleri, Müslümanlık.

Abstract

Bulgarian And Pomade

There are various opinions about the origin of Pomaks. Bulgarians are Bulgarians, the Greeks have claimed to be the most ancient Greeks. However, they say that the Turkish Pomaks themselves. Turks, Pomaks, XI. century, leaving the homeland in Central Asia, Ukraine and Romania from the Kuman-Kipchak Turks in Bulgaria are descendants of the Pomaks in Bulgaria for the first round, and Dubrovnik regions of the Danube, down from the southern parts of the eastern Rhodopes and settled in Macedonia. Today, mainly Turks, Pomaks who is resident in the Rhodopes and Pirin region in northern Bulgaria Lofça out of it, Pleven, Teteven the Central provinces of Plovdiv in Bulgaria live in small groups. The origin of Turks, Pomaks and historical background to date in relation to the investigation, including the British archival documents; Pomaks actually XI. century came from the Balkans, then abandoning their religion, Islam, adopt and integrate over time reveals that the Ottomans. In this article, Jamal Nuri Forward, Bulgar'lar and Pomak'lar dealt with the subject matter information yıllarındaki 1918.

Keyword: Pomaks, Origin, Bulgarians, Greeks, Kuman-Kipchak Turks, Islam.

GİRİŞ

Müsademe-i* menafi (منافع- yararlar, faydalar) neticesi olarak Türkler tarafından tabiiyet altına alınan akvamdan (milletlerden) dördü: Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar*, Boğdanlılar* din itibariyle Rumlaşmışlar, Bizantinleşmişlerdi.

Bulgarların hükümetini Osmanlılar uzun müddet için ortadan kaldırdılar. Sırların, Ulahların, Boğdanlılar'ın emaretleri de defaat ile خنسوفه-خسوفه devletleri ise de bunlar Bulgarlardan daha talatti طالطی idiler.

* Silâhli iki grup arasındaki kısa çatışma, çarpışma. M.K.

* Ulahlar'ın kökeni, tıpkı kullandıkları dil açısından benzerlik gösterdikleri Rumenlerle aynı olduğu söylenmektedir. Yunanlılarda yunanca konuştuklarını ve yunan olduklarını iddia etmektedirler. Topluluğun kökeni Balkanlar'daki Romalıların ve Romalılaştırılmış kolonilerin soyundan gelmektedirler. Rumen kültürü Slavlar'ın etkisi altında kalırken, Tuna'nın güneyinde ortaya çıkan Ulah kültüründe Bizans ve Yunan izleri görüldüğü iddia edilmektedir. Tarihçiler bu toplulukları Makedon Rumenleri olarak adlandırırken, onlar Arumenler'i kullanmayı tercih ediyorlar. M.K.

*Boğdan bugünkü Moldova'ya ve Romanya'nın Moldova'ya komşu olan bazı bölümlerine Osmanlılar tarafından verilen isimdi. Bu bölgenin halkı öteden beri Moldova ismini kullandıkları halde Osmanlılar bölgeyi 1359-1365 yılları arasında yöneten Voyvoda I. Bogdan'dan dolayı Boğdan ismini kullanmışlardır. M.K.

Tarihimizin her aşısında şu üç kavmi muhafaza-ı mevcudiyet ettiler. Bulgarların hayret ettikleri Tuna ile Balkan (nam-ı kadim Hæmus) arasında sıkışan memleketin eski ismi (Aşağı Mesî) Moesia Inferior idi¹. Bu kavmi kuran Salfede قرون سالفه ده (Volga) nehrinin garbında (Sarmat; Durmuş, 2007: 46- 51², M. K.) memleketinde otururdu. Kazan civarında hala onların eski mukarrilerinin مقرلرينك (ismi Bulgari-Bolgory'dir) harabeleri görünür³. Bazı muharririn (yazar) Volga nehri (Türkçesi İdil'dir) ismini Bulgarlar'dan, diğçerleri de Bulgarlar⁴ ismini Volga'dan aldılar iddiasındadırlar. Turani Ulus olan bu kavmin bir kısmı, ki Ak Bulgar ittilak olunur (adlandırılır). Şimdiki Rusya'nın Kazan vilayetinde kaldı, İslamiyeti kabul etti. Diğçer kısmı ki bunlara mahallinde Kara Bulgarlar derler. Daha cengaver ve sergüzeştçi (serüven, macera) olduğundan ibtida- ابتدا (Tanais) Tanaıs deresi (Don Nehri, M. K.) sahilinde, ondan sonra Tuna Boyuna açılırdı ve orada tevettün etti⁵. Bulgarlar bila inkita* Şark-ı Roma (Doğçu Roma) üzerine hücum etmişlerdi.

1Moesia, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'nın Tuna Nehrinin güneyindeki toprakları arasında yer alan tarihi bölge ve antik bir Roma eyaleti. Antik coğrafya kaynaklarına göre bölgenin sınırları güneyde Balkanlar (Haemus) ve Şar Dağlarına, batı'da Drina Irmağına (Drinus), kuzey'de Tuna Nehrine ve doğçu'da Karadeniz'e kadar uzanırdı. Bölgenin yerleşik halkı çoğunlukla Trak ve İlliryalılardan oluşurdu. Bölge adını, Romalılar tarafından MÖ 75 - MÖ 29 yılları arasında fethedilmeden önce burada yaşayan Trak-İlirya kökenli bir kabile olan Moesilerden alır. MS 6 yılından itibaren bir Roma eyaleti olarak düzenlenmiştir. Bölge 87 yılında İmparator Domitian tarafından Moesia Superior - Yukarı Moesia, ve Moesia Inferior - Aşağı Moesia olarak iki farklı eyalet olarak yeniden düzenlenmiştir. M.K.

2 Sarmatlar Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda İskitlerden sonra egemen güç olarak ortaya çıkmış ve doğçuda Hazar denizi ve çevresinden batıda Tuna nehri ve çevresine kadar yayılmışlardır. Onlar, Grek kaynaklarında isimlerinden başlangıçta "Sauromatae", daha sonra ise "Sarmatae" olarak belirtilen konar- göççer bir kavimdir. M.K.

3 Kadim Bulgarlar'a dair malumat Şerefeddin Mirça Bey'in Tatarca eserinde hulasası Necip Asım Bey'in Türk Tarihi'nde.

4 Büyük Bulgar Hanlığı pek çok alt-dala ayrılmıştır:

a. Kubrat'ın büyük oğçu Batbayan (Bayan) Hazarların hükümdarlığı altında yaşamaya razı olmuş ve Hazarlara katılmışlardır. Hazarların egemenliği altında yaşamaya razı kalan Bulgarlara Kara Bulgarlar denir.

b. Halkın en önemli bölümlerinden bir kısmı kuzeye göçç edip İdil Bulgarları devletini kurdular ve ve kuzeye göçç eden İdilbulgarlarına Ak Bulgarlar'da denilir. Ak bulgarlar da bugünkü Çuvaş ulusunu meydana getirmiştir. Zira Çuvaşlar kendilerine Bolgar der.

c. Asparuh'un emiri altında güneybatıya göçç eden bölüm ise 678 yılında Tuna Bulgarları devletini kurmuşlardır ve Bugünkü Bulgaristan'ın temelini atmışlardır.

d. Diğçer bir grup Avarlara katılarak dahada batıya orta Avrupa'ya doğçu göçç ettiği bilinmektedir. M.K.

5 Bulgarların Turani ulus oldukları muhtaffihimdir. M.K.

* Sözlükte kesilme, kesiklik, kopma, inkita manalarına mastardır. Hadis usulünde isnad zincirini teşkil eden ravilerden bir veya birkaçının düşmesiyle meydana gelen kopukluğa denir. Ravi düşmesi isnadın başında olabildiği gibi ortasında veya sonunda da olabilir. En fazla ortasında veya sonunda olur. Bir veya birkaç yerde de olabilir. Açık inkıtaya zahiri inkita', gizli olana da hafi inkita' tabir edilir. Zahiri inkita' ravinin muasırı olmayan veya

Kıbasre- قباصره, sim-u zeheb içinde kıp kırmızı Hilat-i Sultani* ikta ile hipodrumda yüz bin kişinin arasında araba oyunlarını idare ederken Bulgar Barbarları ta Kostantiniyye-İstanbul kapılarının yanında çadırlarını kuruyorlardı. Beş yüz senelerine doğru bunlar Kayser* (Anastas-İmparator Anastas, 491-518)'in ordularını mühezzem- مهزم ederek İstanbul surlarına dayandılar. İmparator onları rüşvet-i nakdiye ile defetti. Bu tehlikeye karşı şehrin etrafına refii (رفيع) duvarlar yapıldı. Bununla beraber (Jüstiye'n*) ahdinde- عهدنده Bulgarlar yine İstanbul'u ziyarete geldiler. Fakat bu sefer mağlup olarak Trakya'ya, Yunanistan'a (Sermopil*) geçidine kadar dağıldılar. Yunanistan'ın Rumeli'nin her yerinde Bulgar isimli muvakkime (muvakim ırklar) hala tesadüf olunur.

görümediği, mülâki olmadığı şeyhten rivayet etmesi; hafi inkıta ise ravi isminin mübhem şekilde söylenmesiyle meydana gelir. M.K.

* Hükümdarların, taltif için bir kimseye verdikleri elbise. Türk-İslâm devletlerinde çok eski olan bu âdet, Osmanlılarda da devam etti. Hil'at verme, İslâm devletlerinde bulunan bir usuldür. Bazı devletlerde, bir vazifeye tayin olunan kimselere, hükümdar veya ona vekâlet eden kimse tarafından, belirli bir merasim ile verilirdi. Birçok İslâm devletlerinde, hil'at dokumak için özel imalâthaneler kurulmuştu. Hil'at vermek, hükümdarların hakimiyet haklarından biriydi. Vezirlerin veya valilerin hil'at vermeleri, ancak hükümdara vekâlet şeklinde olabilirdi. Padişahların, vazifesi başındaki kimselere ihsan olmak üzere hil'at verdikleri de olurdu. Kazanılan büyük zaferler, dinî bayramlar, düğünler, bu gibi ihsanlar için bir vesile sayılırdı. İslâm dünyasında hil'at verme, Emevîlerden itibaren görülmektedir. Bu âdet, birçok İslâm ve Türk devletlerinde ufak tefek farklarla devam etmiştir. Osmanlılar'da hil'at, padişahlar tarafından sarayda, sadrazamlar tarafından da Bâbü'lî'de giydirilirdi. Hil'at giydirme usulü, Sultan İkinci Mahmud tarafından kaldırıldı. Ondan sonra padişahlar, taltif etmek istedikleri devlet erkânına, saat, altın tabaka, enfîye kutusu gibi hediyeler verdiler. Hil'at, giyecek şahsın sıfat ve mevkiine göre değışirdi. Vezirlere samur, seraser kaplı kürk, diğer erkân-ı devlete ise sade hil'at giydirilirdi. M.K.

* Kayser veya kaysar (قيصر), Roma ve Doğu Roma (Bizans) imparatorlarına verilen Caesar (Yunanca: καισαρ, kaisar) unvanının İslam ülkelerinde kullanılan biçimidir. Osmanlı sultanları II. Mehmet'ten başlayarak resmi sıfatları arasında Kayser-i Rum unvanını da kullanmışlardır. Caesar asıl olarak Roma'lı devlet adamı Caius Julius Caesar'ın (MÖ 100-44) lakabıdır (cognomen). Caesar'ın manevi oğlu olan ilk Roma İmparatoru Octavianus Augustus, onursal bir unvan olarak Caesar lakabını benimsemiştir. Daha sonraki Roma imparatorları da Caesar ve Augustus unvanlarını bir arada kullanmışlardır. Rus hükümdarları, Caesaradının Rusça biçimi olan tsar (цар, çar) unvanını 1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethinden kısa bir süre sonra benimsemişlerdir. Adlandırmanın amacı, Osmanlı sultanlarının Rum kayserliğine varis olma iddiasına karşı koymak ve Bizans tahtının mirasında hak iddia etmektir. M.K.

*I. Justinianos (Latince: Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus) (Türkçe tarihlerde Jüstinyen olarak da bilinir) 482 yılında Makedonya'da Üsküp yakınlarındaki bir köyde dünyaya geldi ve 14 Kasım 565 günü İstanbul'da öldü. Justinianos 1 Ağustos 527-14 Kasım 565 döneminde Doğu Roma İmparatorluğu'nun imparatoru olarak hüküm sürmüştür. Bazı tarih yazarları tarafından kendisine büyük unvanı yakıştırılmaktadır. Zamanı Bizans imparatorluğunun en parlak dönemlerinden biridir. M.K.

*Termopylae. M.K.

Avar* vahşileri, Bulgarları bir aralık tabiyetleri tahtına almış iseler de bilahare bunlar bu esarettten kurtulmuşlardır. 634'te Kral (Kurat) Courat (Herkül) ile ittifak ederek istiklalini teyit etmiştir. Roma arazisine konan bu vahşileri Rumlar asla çekememişlerdir. Arada defaetle muharebe vuku bulmuştur.

Uzun müddet İstanbul'dan fidye alan Bulgarlar nezdine (tarafına) Kayser'den iltica edenlerde vardı. 771'de tahta câlis (çıkan) olan (Teherik) Téhéric nisbesinin(Araplarda isim söylendikten sonra soyunu doğum yerini söylemektir) şerrinden korkarak İstanbul'a firar, Nasraniyeti (Hıristiyanlık) kabul ve imparatorun yeğeni ile izdivac etmiştir (evlenmiştir).

807'ye doğru hükümlan olan (Krem) Crem'in nahd-i saltanatı (devri) Bulgarların devr-i tealisi (yükselme, yücelme) sayılır. İmparator (Nikiforos-963-969. M. K.) ve ordusu bu kralın zarb-ı şimşiri (zoruyla) (Konukçu, 2008:132)⁶ ile münadim (yok olmak) olmuşlardır.

İmparator (Mihail)'i Edirne'de mağlup ettikten sonra İstanbul kapılarına dayanan yine bu padişaktır. Bu Bulgar kral veya (Han)'in vefatı sayesinde İstanbul İmparatorluğu dört asır kadar daha yaşayabilmiştir.

861'de Kral (Boğaris) veya (Boris)-ki bilahare kilisece vali addedilmiştir-'in zamanında Bulgar Rum Ortodoks mezhebini kabul etmişlerdir. Bununla beraber Bulgarlar Bizans ile muharebeden sarf-ı nazar (uzak durmuşlardır) etmişlerdir. Bulgar tarihinde pek meşhur olan Çar (Simeon⁷) Boğaris'in* oğludur. Bu çar ile Bizantinler arasında menafii

*Avarlar,6. yüzyılın başlarında batıya doğru göçerek Orta ve Doğu Avrupa'da görünmeye başlayan ve Mohaç ovası merkezli Avar Kağanlığı'nı kurarak 9. yüzyıla kadar ayakta kalan Prototürk kökenli göçebe kabile topluluğudur. Avarlar çok yüksek örgütlenmiş ve çeşitli güçlü göçebelerden oluşan, Türk çekirdek soylu göçebelerden bir ana hükmedeni (Kağan) olan bir birliktir. Avarlara ilişkin bilgiler Teofilaktos Simokates (Yunanca: Θεοφύλακτος Σιμοκάττης / Theophylaktos Simokattes), Menandros Protektor (Yunanca: Μένανδρος Προτίκτωρ / Menandros Protektor) ve Efesli John gibi Bizans kaynakları ile Fredegara Günlükleri ve Pavel Diakon gibi Frank kaynaklarında bulunmaktadır. Avar kelimesinin kaynağı ise tam olarak bilinmemektedir. M.K.

6 Akçakoca, zarb-ı şimşir-i harb ile ol kişveri musahhar idüb, Tekfurlarını makhur u milklerinin defter-i mülkin ebter idüb, aldığı kalelere dizdarlar dikti ve hisar erleri koydu.

7I.Simeon (Bulgarca: Симеон I), lakabı Büyük Simeon, (864/865-27 Mayıs 927), Birinci Bulgaristan İmparatorluğu'nun (893-927) çarı. Savaşçı bir hükümdar olmakla birlikte sarayını bir kültür merkezi haline getirmiştir. I. Boris'in oğluydu. Konstantinopolis'te (İstanbul) öğrenim gördü. Hayatı boyunca Hıristiyan uygarlığının derin etkisini taşıdı. Paganlığa eğilimli olan büyük oğlu Vladimir'i tahtından indirmek üzere inzivasından çıkan babası I. Boris tarafından tahta geçirildi. Simeon, Raška'nın Sırplarına karşı uzun bir savaşa girişti. Sonradan birçok Bulgar çarında da görüleceği gibi Simeon'un başlıca tutkusu Bizans İmparatorluğu tahtına oturmak. Bu amaçla imparatorluğa beş kez (894, 896, 913, 917, 923) savaş ilan etti. Ama Konstantinopolis'i ele geçirmeyi hiçbir zaman başaramadı.

iktisadiyeden (iktisadi menfaatlerden) dolayı azm-i muharebat zuhur (çok fazla mücadele olmuştur) etmiştir (887). Rumları münezzem (uyumlu-düzenli) etmek için (Simeon) Hülafa-i Mısriye (Mısır Halifeliği) ile ittifak ederek onlara bütün ganaimi (ganimetleri) vaad ve İstanbul'u kendisi için sakladığı halde Kostantiniyye'de hükümrân olan imparator ermeni (Lekapen) Lecapén her nasılsa Süfara-i Arabiyye (Arap askerlerini) gemi içinde esir etmiştir. Bu muharebe Bulgar tarihi için pek şan-ı aver olmakla beraber hiçbir neticeye müneccer olmamıştır (netice vermemiştir).

(Simeon) kendisine (Fityaz) ve Arhunet (Rumca asil demektir.) unvanlarını az görerek Roma Papasından imparator manasına gelen (Çar-Kayser, Çasar, Sezar) unvanını almıştır.

Kezalik Bulgar kilisesinde muhtariyetini istihsal (alarak) ederek paytahtı (başkenti) olan (Preslav) Türkçesi eski İstanbul, kadim ismi Marcianopolis'de bir Bulgar patrikhanesi ihdas etmiştir⁸ (kurmuştur).

İlk savaşında (984-904) VI. Leon'u yenerek Makedonya'nın büyük bir bölümünü ve Güney Arnavutluk'u ele geçirdi. İkinci savaşta (913-927) Edirne'yi aldı, ama başkentin (Konstantinopolis) surları önünde birçok kez başarısızlığa uğradı. Bunun üzerine, Roma'ya yanaşma girişiminde bulundu. Roma kendisine çar unvanıyla Bizans'tan bağımsız bir Bulgar Ortodoks Kilisesi kurma yetkisi verdi. 925'te "bütün Bulgarların çarı" ilan edildi. Hükümdarlığı sırasında Bulgaristan'ın Balkanlar'daki egemenliğini Güney Makedonya, Güney Arnavutluk ve vasalı haline getirdiği Sırbistan'a kadar genişletti. Simeon, ayrıca güzel sanatları ve edebiyatı korudu. Kendi kurduğu başkentini (Büyük Preslav) güzelleştirdi ve kendisi de öğretici kitaplar yazdı. Hükümdarlığı döneminde Bulgaristan en müreffeh dönemini yaşadı. Yerine ikinci oğlu I. Petır (hükümdarlığı 927-969) geçti. Petır'ın hükümdarlığı sırasında ülkedeki ayaklanmalar sürdü ve Bulgaristan sonunda Bizanslıların istilasına uğradı. M.K.

* I. Boris ya da Boris-Mihail (Bulgarca: Борис I.) (ö. 2 Mayıs 907), 852-889 yılları arasında hüküm süren Tuna Bulgar Devleti'nin ve Ön Bulgarların ilk Hıristiyan hanı. Hristiyanlığa geçtiğinde "Mihail" adını aldı. Tahminen 850 yılında Sırbistan'da çıkan taht kavgası ve otorite boşluğunu değerlendirmek isteyen I. Boris, Sırbistan'a saldırdı. Ancak, başarısız oldu ve hatta, oğlu Vladimir esir düştü. Bunun üzerine Sırlar ile barış antlaşması yapan I. Boris, 863 yılında ittifak içinde olduğu Fransa kralına Hıristiyanlık dinini kabul edeceğini bildirdi. Bulgar ordusu, müttefiki olan Fransa kralı Karlman'a yardıma gitmişken, Bizans imparatoru III. Mikhail'in donanması Karadeniz'e indirildiğindi. I. Boris bunun üzerine, III. Mikhail'e Hıristiyanlığı kabul edeceğini ve kendisine din adamları göndermesini istemiştir. Bir süre sonra I. Boris ve yakın çevresi Hıristiyan olmuştur. ve Bulgar kilisesi, İstanbul Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. Bulgar hanı, bundan sonra "knez" unvanını kullanıp Boris-Mihail adını almıştır. Hristiyanlığın kabulü ile, devletteki Protobulgar unsuru Slav unsuru içerisinde erimiş ve Tuna Bulgar Devleti, Hıristiyan-Slav görünümü kazanmıştır. M.K.

8 Preslav Edebiyat Okulu (Pliska Edebiyat Okulu) ortaçağ Bulgar İmparatorluğunun ilk edebiyat okuludur. I. Boris tarafından 885 veya 886 yılında Bulgaristan'ın başkenti Pliska'da kurulmuştur. 893 yılında I. Simeon okulun adını yeni başkent olan Preslav'a değiştirmiştir. Kiril alfabesinin gelişiminde okulun önemli katkıları olmuştur. M.K.

Simeon ilim ve fennin erbabını himaye ile meşhurdur (tanınır). Bilahare Bulgarlar birçok defa galip ve mağlup olduktan sonra 1018'de Kral Ladislas'ın vefatı üzerine Kayser-i Rum'a (Vasil) mütaveat (reflexive, müteaddi fiilin teallukundan bir şeyin eserinin hasıl olmasıdır, itaat etme, boyun eğme, bağlı olma anlamlarına gelir.) ettiler.

Bu imparator temin-i asayiş (düzeni sağlamak) için Bulgarların bir kısmını Anadolu'ya yerleştirmiş ve yerlerine (Peçenek*) getirmiştir. Bu esnada Bulgarlar (İslavun) ve (Ant) Kebaili (Kabileler, M. K. , Eb'ül Ferec, :152⁹) ile karıştıklarından Turan ve Ural'dan getirdikleri Asya-i lehçelerini yavaş yavaş bırakarak İslavcayı tekellüme (kullanmaya) başlamışlardır. Binaen aleyh Bulgarlar lisanen İslavlığa temessül (yönelmişlerdir) etmişlerdir.

167 sene Rum tabiyetinden (egemenliğinden) sonra kadim kralların sülalesinden gelen (Peteku) ve kardeşi I. (Asan) imparator mülk-ferişte (İzak)'ı uygun görerek 1186'da her ikisi birden padişah olmuştur. Bunların tesis ettikleri hükümdar hanedanı ta 1489 senesine kadar sırasıyla Rumlar, İstanbul'a müstevli olan Fransızlar, Macarlar, Tatarlar ile cenkleşmişlerdir (savaşmışlardır).

Murad Hüdavendigâr'ın ahd-ı saltanatında (devrinde) Bulgaristan baştan başa feth ve kralları (Sosmanus) veya (Sisman-Şişman) temdir edilmiştir (yenilmiştir). Biadde (devamında) I. Kosova Muharebesi vuku bulmuştur (791 Şaban). Bundan sonra isyan eden Bulgarlar (Hicri 798) Niğbolu Muharebe-i azimesinde (savaşında) şiddetle ve katiyen tedib (ortadan kaldırılmıştır) edilmişlerdir.

Bulgarlar beş asır Türk tabietinde kaldıktan sonra mezheb itibariyle Rumlardan ayrılarak ikzar-ı haneyi tesis etmişler (kendi hayatlarını, özerkliklerini) ve bu iftirak-ı muhtariyetlerinin mukaddemesi (başlangıcı,girişi) olmuştur.

*Peçenekler veya Beçenekler, Orta Asya'dan Avrupa'ya göç ederek tarihte etkin olmuş; ama devlet kuramamış Türk halklarından birisidir. Daha sonra çoğunluğunun Hıristiyanlığı kabul ettiği ve Avrupa halkları arasında eridiği ileri sürülür.Divânu Lügati't-Türk'te Peçenekler, "Rum yakınında oturan Türklerden bir bölük" şeklinde tasvir edilerek Peçeneklerin Bizans ile yakınlığı dile getirilmiştir. 1071 yılındaki Malazgirt Meydan Muharebesinde Büyük Selçuklu Devletine karşı Bizansın tarafında yer almışlardır. Sonradan Büyük Selçuklu tarafına geçen Peçenekler, Büyük Selçukluların bu savaşı kazanmalarında önemli rol oynamışlardır. M.K.

9 "Şu'ub" ve "Kebail" kelimeleri kabile ve Şa'b kelimelerinin çoğullarıdır. Şa'b, büyük kabile, bizim dilimizdeki anlamıyla aşiret anlamındadır. (Arapça'da aşiret, bir kavmin en küçük birimi anlamındadır.) Kabile ise boy ve kol anlamına gelmektedir. Aşiretlerin boyları olur. Müfessir ve dilbilimcilerin çoğu ayette geçen kabile ve şa'b kelimelerini böyle tanımlıyor.M.K.

1878'de Rusya'nın kıymetli müzaharetiyle (desteği) imaret şeklinde tesis eden Bulgaristan, 1888'de Rumeli Şarkı ile birleşmiş, 1908'de ilan-ı istiklal etmiş (bağımsız olmuş), 1913'de Türkleri mağlup ederek bir muatad-İstanbul civarına yaklaşmıştır.

Elesseni-i efrençiyede (Efrençli, Frenkler, Avrupalılar takvimine göre yılbaşı Ocak'tan başlayan milâdi sene.) kaba manasına gelen Vulgaire kelimesinin Bulgar'dan geldiği rivayeti vadia olunuyor.

Hulasa şurası hatırdan çıkarılmasın ki tarihte, Bulgar krallığı, imparatorluğu daima beraber heyeti olmak üzere nazara çarpıyor.

Bizans'taki medeniyetin, heyeti müntezemenin (disiplin, uyum) hatta usulu askeriyenin muvacehesinde (askeri usuller karşısında) Bulgar tenesikatı (düzen vermeler, düzenlemeler. M. K.) teşkilatı, hatta paytahtı, hanedan-ı hükümdariyesi (kralları) pek ibtadaî(geri), gayri mükerrer, gayri müeyyen bir şekilde idi. Onun için Bulgarlar Rumlara galebe edemediler (başarılı olamadılar).

Bulgar cemiyetinde Bizans ve Türk cemiyeti gibi ecane (ecnebi. M. K.) açıldı. Bulgarların biraz teali (gelişmesini) ve muzafferiyetini temin eden III. Çar Hanedanı Ulah serserileri tarafından teşekkül edilmişti.

(Prespa¹⁰)'da Arnavutluğun ortasında vaktiyle teşekkül eden II. Bulgar heyeti-Bulgarları şime-i tenessikata adem..... malikiyetleri neticesi mahvolmuş ve bir çok Bulgar ahali Rumlaşmış-yani Yunanlaşmıştır.

POMAK KAVMI

Rodop Dağı¹¹ civarında, Makedonya Rumeli-i Şarkıye'de (Doğu Rumeli'de) Pomak ittilak olunur (diye adlandırılır), lisanları Bulgar, mezhepleri Müslüman, his itibariye kuvvetli Türk, adetleri namâlûm (bilinmeyen), menşeleri meşkun bir kavim vardır. Bunlar vehle-i ulada (ilk başlangıçta; birdenbire. M. K.) ihtida etmiş (hidayete ermek, müslüman olmak) Bulgar addolunabilirse de zannedirim ki hakikat bu merkezde değildir.

Kadim Trakya ahalisinden oldukları da meczumdur (Kat'i niyet edilmiş, cezm olunmuş, kat'i karar verilmiş. M. K.). Sekeden- دن شقه olmayan bir Lehli'den¹² bunların Lehli olduklarını da duydum. Polac-Lehli demektir ile

10 Prespa Gölü Balkanlar'da, Makedonya, Yunanistan ve Arnavutluk arasında bulunan bir tatlı su gölüdür. M.K.

11 Rodop Dağları veya Rodoplar (Rodopi-Poδόπη), Balkanlar'da bulunan sıradağlardır. M.K.

12 Polonyalı, Polonya'da yaşayan insan; Polonya yerlisi; etnik kökenleri Polonya'ya dayanan kişi anlamına gelen kelimedir. Leh de denir. Dilleri Slav dil ailesinden Lehçe'dir. M.K.

(Pomak) kelimesi arasında müşabehet (benzerlik) bulur. Bunlar namuslu, ğúyur (غيور-akıllı), lakin geri bir halktır. Sör E. Peass'ın Anasır-ı Osmaniyeyi Dair (Osmanlı Ulusları) olan kitabında bunların menşai-i mefruzuna¹³ dair müsadüf (tanık) olduğum bir fıkrayı icmal (Bir sözün tafsilât ve teferruatına girişmeksizin umumî surette toptan beyanı, hulâsası) ediyorum:

“Mümkündür ki bunların ecdadı (ataları), Bosna ve Hersek ve hatta Makedonya ahalisinin dedeleri gibi (Adopsiyonist¹⁴) Adoptionist veya tabiri aherle (Boğomil) Bogomil olsun.

Dördüncü asır miladında ilmi nazariyetinde (düşüncede) büyük bir rafiz¹⁵ vardı. Bu Rafiziler Ermie ile civarında, Makedonya'da, İtalya'da ve belki Britanya'da bulunuyorlardı. Bunlara (Pavlikan, Çog, 2008:74¹⁶) Paulican'da dendiği olurdu. (bu kelime meşhur Sen Pol-Bols'dan- değil, Samuzata-Camosata'lı bir Pol:Pavlus'tan gelir.). Biraz sonra Balkan'da bunlara (Boğomil) dediler. Esas itikad mucibince (İnançları gereği Hz. İsa'yı tamid (vaftis) edilir iken Hristos Allah oldu (Christ, Hazreti İsa'nın ismidir. Yunanca kurtarıcı manasında Hristos'tan gelir.). Allah İsa'yı evlatlığa kabul etti ve onun cisminde karar kıldı.

Bu refafiz Hıristiyan ayinlerine pek o kadar mülettefet¹⁷ olmadı. Hz. Meryem'e pirsteş (dua etmeyi) etmek kendilerince fena görürler. Kezalik tesavir-i mukaddesiyede (kutsal tasvirlerle) riayet etmediler. Bunlar Yunanlılıktan ziyade İbraniğe meyil ederler. Protestan- Puritan'ları ahd-i

13 farzolanmuş, varsayılmış, ayrılmış, hisseler haline getirilmiş, ifrazı yapılmış. M.K.

14 Hıristiyanlıkta biri dinamik Monarkiyанизm olarak bilinen, öbürü de Toledo başpiskoposu Elipand'ın öğretilerine bağlanan iki heretik görüşe verilen ad. Birincisi 2. ve 3. yüzyıllarda gelişmiş, ikincisi ise 8. yüzyılda İspanya'da ortaya çıkmıştır. Elipand, İsa'nın insan ve tanrı yönlerini ayırt etmeyi amaçlar. İnsan olarak İsa'dan "Tanrı'nın evlat edindiği oğlu" diye söz eder. İsa'nın insanlığını, Tanrı'nın oğlu olan İsa'dan, yani İsa'nın tanrılığından ayırır. Ona göre, Kitabı Mukaddes'te sözü edilen Meryem'in oğlu, Tanrı'nın oğlu değil, yalnızca evlat edindiği oğludur. M.K.

15 Râfizilik, Şiâ'nın 21 kolundan birisidir. Lügâtte; Râfizi kelimesi "terk eden, ayrılan, bırakan kimse" manalarına gelir. Rafizilerin en önemli özelliği, birinci halife Ebubekir ve ikinci halife Ömer'i sevmemeleridir. M.K.

16 Bizans kaynaklarında Paulician, İslam kaynaklarında Bayalika olarak tanımlanan Pavlikanlar VII.-IX. Yüzyıllar arasında Bizans siyasi ve dini tarihinde önemli bir yere sahip Hıristiyanlığın heretik bir mezhebidir. Bu mezhep Bizans devletini ve kilise teşkilatını uzun yıllar meşgul etmesi nedeniyle gerek ortaçağ siyasi tarihi, gerekse Hıristiyan teolojisi tartışmalarında sürekli gündeme gelerek tarihin araştırma konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu asırlarda Bizans devletine karşı Müslüman Arap ordularının yanında yer almaları, farklı din anlayışları ile Anadolu inanç coğrafyasında iz bırakmaları bağlamında, Türk ve İslam Tarihi bakımından da ayrı bir öneme sahip bulunmaktadır.

17 İltifatkâr.

kadime (eski yasalara) merbut oldular (bağlandılar). Kilisenin bir çok adet ve ibadetini putperestlik edvarından (devirlerinden) kalma bidatlar (İbadetlere bir şey ilave etmek bid'attır) telakki ettiler. Kezalik bu itibar ile Adopsiyonist İngiliz “Ouaker”lerini andırır.

On üçüncü, on dördüncü, on beşinci asırlarda Makedonya ve Cenubi (Güney) Bulgaristan'da Yunanların cemaati mühimdi. Merkezlerde (Drauviçe) idi. Bosna ve Hersek'te adetleri (sayıları) daha çoktur. Nüfusları ta Polonya'ya kadar gidip (Jan Hus) Huss'un hareket-i diniye-i cedidesine (Yeni Dincilik Akımı) tekabül etmekte bulunuyordu.

(Bazel) Bâsle Konsili 1435'te bu rafizi sureti resmiyede (resmiyette) mahkum etti. Bosna Hersek'te bir taraftan Katolpak, diğer cihetten (yönden) Rum kiliseleri bu fırkayı tedmire sai oldu (yok etme, mahvetme, yok etmek.). Zulümden kurtulmak için bu fırka erbabı (üyeleri) 1410'da Türkleri memleketlerine davet ettiler. Hulasa bunlar Protestan olup İslamiyeti Protestanlığın bir şekli olarak telakki etmişlerdi. İtikadlarınca (inançlarına göre) İslamiyet kadim paganizmle Rum Ortodoks mezheplerine faiktir (yakındır).

Şayan-ı kayıttır ki imparatorluk sekenesinden (sakinlerinden) ve Hıristiyan müttezlesinden diğer ispatta buna şüphe-i mütalada (şüphe ediyordu) bulunuyorlardı. Pomaklar'ın mukim oldukları (ikâmet eden, ayakta duran, okuyan, bir ülkede devamlı duran.) nevahi (yasak edilmiş şeyler) kervan-ı mütevasıtada Adopsiyonist'lerin buldukları yerlerdir.

KAYNAKÇA

DURMUŞ, İlhami. (2007). *Sarmatlar*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

KONUĞU, E. (2008). Akçakoca'nın Kandıra'dan Sonra Osmanlı Topraklarına Kattığı Hisar Ermeni Bazarı mı? Yoksa Araman mı?, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi (II)*, s. 125-139.

EB'ÜL FEREC, Zad-ül Mesir fi İlm-il Tefsir, Cilt:4.

ÇOĞ, Mehmet. (2008). İslam-Bizans İlişkileri Bağlamında "Pavlikanlar" Üzerine Bir Değerlendirme, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13: 2, SS. 73-87.